

УДК 338.436(477)

В.М. Базилевич, ст. викладач

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ПЕРЕДУМОВИ РОЗРОБЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ АПК УКРАЇНИ**В.М. Базилевич**, ст. преподаватель

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗРАБОТКИ КОНЦЕПЦИИ РАЗВИТИЯ АПК УКРАИНЫ**Volodymyr Bazylevych**, senior teacher

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

PRECONDITIONS OF THE CREATION OF THE CONCEPT OF AIC UKRAINE

Проаналізовано сучасну концепцію розвитку АПК України та виділено можливі напрями розвитку, які, на нашу думку, сприятимуть сталому розвитку економіки галузі. Висвітлено основні напрями розвитку. Розглянуто теоретичну модель концепції, запропоновано відповіді на нагальні питання, пов'язані з проблемами розвитку агропромислового комплексу. Запропоновано розглядати інноваційний розвиток галузі як один із можливих шляхів модернізації та реформування. Крім того, з'ясовано питання запровадження окремих державних програм. Охарактеризовано сутність інноваційного розвитку АПК, теоретико-методологічні засади концепції, часовий діапазон та етапи її реалізації. Досліджено передумови, рушійні сили, перешкоди і ризики інноваційного розвитку АПК. Наведено державні та регіональні програми, які належить розробити на основі концепції.

Ключові слова: концепція розвитку, інновації, типологія, державні програми, розвиток АПК, стабілізація.

Проанализированы современную концепцию развития АПК Украины и выделены возможные направления развития, которые, по нашему мнению, будут способствовать устойчивому развитию экономики области. Освещены основные направления развития. Рассмотрены теоретическую модель концепции, предложены ответы на насущные вопросы, связанные с проблемами развития агропромышленного комплекса. Предложено рассматривать инновационное развитие отрасли как один из возможных путей модернизации и реформирования. Кроме того, выяснено вопрос введения отдельных государственных программ. Охарактеризованы сущность инновационного развития АПК, теоретико-методологические основы концепции, временной диапазон и этапы ее реализации. Исследованы предпосылки, движущие силы, препятствия и риски инновационного развития АПК. Приведены государственные и региональные программы, которые предстоит разработать на основе концепции.

Ключевые слова: концепция развития, инновации, типология, государственные программы, развитие АПК, стабилизация.

The task of this article is to analyze the existing concept of AIC of Ukraine and investigate possible areas for development, which we believe will lead to sustainable economic development of the industry. We consider the theoretical model of the concept, and suggests answers to the problems of development of agriculture. We believe that the essential methodological principle is the concept development of innovative strategies for differentiation of different economic structures of the agricultural sector. The article proposes to consider the innovative development of the industry as one of the possible ways to modernize and reform.

Key words: concept development, innovation, typology, government programs, development of agriculture, the stabilization.

Постановка проблеми. Розвиток агропромислового комплексу України як законодавчо визнаної пріоритетної сфери національної економіки повинен спрямовуватись на забезпечення продовольчої безпеки держави та зростання її експортного потенціалу. Аграрна політика повинна створювати умови для стабілізації та збільшення обсягів виробництва і реалізації конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів. Формування якісної концепції розвитку є однією з ключових проблем агропромислового комплексу України на цьому етапі, адже складний геополітичний та економічний стан, в якому опинилася Україна, потребує реагування та реальних кроків щодо стабілізації роботи всіх галузей економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджували зазначену проблему такі вчені, як: Ю. І. Тарасенко, Н. В. Черевник, М. В. Вітченко, А. О. Титаренко, О. В. Шубравська, Л. В. Прокопець, В. М. Жук, Л. І. Антошкіна.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У цій статті аналізується досвід попередніх дослідників та виділяються основні елементи, на які слід звернути увагу у процесі формування концепції сталого розвитку агропромислового комплексу, чого не було зроблено раніше.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Мета статті. Головною метою роботи є формулювання основних напрямів концепції розвитку АПК та виділення ключових елементів, які забезпечать сталий розвиток та дозволять покращити поточний економічний стан галузі.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України подальший розвиток сільських територій може відбуватися за трьома варіантами:

1) посилення сформованих тенденцій, продовження комерціалізації сільськогосподарського виробництва, що супроводжується поширенням надвеликих господарських формувань з їх низькою соціальною й екологічною відповідальністю; консервація незрозуміності сільської економіки та інститутів сільського розвитку. Держава відіграє незначну роль у підтримці розвитку сільських територій, залишаючи за собою забезпечення через реалізацію галузевих програм лише мінімального набору соціальних послуг, видів державної підтримки та застосовуючи методи тарифного та/або нетарифного регулювання економічних процесів. За такого варіанта прискорюватиметься обезлюднення села і деградація всіх інших його потенціалів;

2) підсилення державної підтримки розвитку сільського господарства та соціальної інфраструктури; здійснення окремих соціально-економічних і екологічних заходів, а також диверсифікації сільської економіки за відсутності реальних механізмів і фінансових джерел їх реалізації. Це сприятиме поліпшенню матеріального становища й умов проживання сільського населення, однак не забезпечить вирішення проблем зайнятості, екологічної безпеки господарювання і проживання, поступового розвитку сільських спільнот. Призведе до необхідності збільшення видатків Державного бюджету України на заходи галузевих програм, субсидіювання місцевих (обласних, районних, міських, сільських, селищних) бюджетів;

3) створення умов для розвитку сільських територій, сільських, селищних громад як рушійної сили розбудови суспільних відносин, що передбачає розроблення та впровадження локальних (місцевих) стратегій розвитку на основі раціонального використання місцевих ресурсів, формування конкурентоспроможного багатогалузевого і багатокладного сільського господарства, диверсифікованої сільської економіки, сприятливих агроландшафтів, за рахунок нарощування людського і соціального капіталів, розвитку партнерства держави, бізнесу, громад. Це дозволить реформувати систему управління сільським розвитком, підвищити ініціативність та відповідальність сільських територіальних громад, збільшити доходи сільського населення і доступність базових послуг, нормалізувати демографічну ситуацію на сільських територіях.

Для впровадження пропонується останній варіант як такий, що найбільше відповідає інтересам сільського населення та суспільства загалом [1].

Метою державного регулювання функціонування та розвитку агропромислового комплексу є забезпечення населення продуктами харчування, а також іншими товарами із сільськогосподарської сировини в поєднанні з вирішенням соціальних та економічних проблем АПК в умовах становлення ринкових відносин і багатокладності економіки. Держава в особі відповідних органів управління виконує такі функції з регулювання розвитку АПК:

- визначає пріоритетні напрями розвитку АПК та пріоритетні напрями спрямування інвестицій на його розвиток;
- регулює земельні відносини;
- здійснює заходи щодо стабілізації продовольчого постачання; здійснює підтримку пріоритетних галузей і сфер АПК через пряме бюджетне фінансування, механізм дотацій, цільове субсидіювання;

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

- сприяє здійсненню процесів роздержавлення, приватизації та розвитку нових форм господарювання;
- встановлює механізм формування державних замовлень та контрактів на поставку до державних ресурсів сільськогосподарської продукції та сировини;
- здійснює індикативне планування розвитку АПК; регулює ціни на деякі види продовольства;
- визначає рівень орієнтовних закупівельних стартових цін і механізмів їх індексації відповідно до інфляційних [2].

Під час розроблення концепції слід також врахувати такий елемент, як державне регулювання цін на продовольчі товари, тобто діяльність держави, спрямовану на встановлення та збереження такого рівня цін, який би забезпечував рентабельну діяльність суб'єктів господарювання, паритет цін різних галузей економіки, реальність заробітної плати, стійкість валюти й інші економічні параметри в державі [3]. Нагальною проблемою сьогодні є постійне зростання цін на основні продовольчі товари.

За період 2008–2014 рр. об'єктами державного цінового регулювання в Україні були пшениця, жито, ячмінь, кукурудза, цукор, борошно, молоко сухе, гречка, масло вершкове, горох тощо. Проте, за свідченням фахівців, встановлені обмеження не зупиняють зростання цін [4].

Ще один важливий елемент, який слід враховувати у разі розроблення концепції, це екологічна безпека АПК, яка включає в себе: екологічну безпеку навколишнього середовища, підвищення родючості землі, виробництво екологічно чистої продукції [5].

На нашу думку, важливим елементом, який має бути врахований у цій концепції, є елемент інноваційного розвитку, адже сьогодні це є по суті єдиний шлях реформування АПК України, який може призвести до сталого розвитку через підвищення конкурентоспроможності продукції, що виробляється.

Україна як держава, глибоко інтегрована у світову економіку, повною мірою підпадає під вплив інноваційних трансформацій глобальної агросфери і певним чином зумовлює їх формування. Аналіз основних напрямів використання сучасних науково-технічних досягнень у виробництві сільськогосподарської та продовольчої продукції в Україні дозволяє стверджувати: найбільшого поширення набули у рослинництві – впровадження нових сортів і гібридів рослин; використання прогресивних технологій мінімального обробітку ґрунтів, органічного і точного землеробства; у тваринництві – вдосконалення технологій утримання і годівлі тварин; створення сучасних ветеринарних препаратів і систем захисту тварин від хвороб; у сфері агропереробки – створення бактеріальних заквасок; у сфері управління агропродовольчим розвитком – адаптація до вітчизняних умов концепції розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції [6].

Успішність сучасного національного аграрного сектору економіки напряму залежить від побудови інтегрованих систем (виробництво–переробка–торгівля) [7].

Пропонуємо теоретико-методологічні підходи, зокрема:

Вважаємо, що інноваційний розвиток АПК – це комплексне використання наукомістких факторів виробництва в технологічній, організаційній, економічній та управлінській діяльності для забезпечення стійко високої конкурентоспроможності продукції АПК на внутрішніх і зовнішніх ринках. Мета концепції інноваційного розвитку АПК – визначити склад і характер наукомістких факторів виробництва, обґрунтувати напрями і форми реальних інновацій, а також інституційні основи інноваційного розвитку. З огляду на специфіку галузі доцільно визначити часовий діапазон і етапи реалізації концепції. Доцільно розробляти концепцію на період до 2025 року. У межах майбутнього 10-річчя слід виділити один 5-річний (плановий) період: 2015–2020 роки та один прогностичний період – 2021–2025 роки. Це дозволить розробляти державні і регіональні про-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

грами інноваційного розвитку АПК з прив'язкою до основних положень концепції. Обов'язково треба врахувати перешкоди і ризики інноваційного розвитку АПК. Рушійні сили інновацій визначаються об'єктивною потребою забезпечувати продовольчу безпеку країни. Поступово формується інноваційний потенціал сільського господарства (прикладні розробки за новими технологіями, селекції та насінництва, племінної справи та ін.). Використання цього потенціалу відбувається завдяки припливу приватного капіталу в аграрну сферу і певної державної підтримки. Разом з тим перешкодами інноваційному розвитку АПК можуть бути зростаючі потоки імпорту продовольства. До перешкод слід також віднести брак кваліфікованих спеціалістів і фінансових ресурсів для реалізації інноваційних проектів. Нарешті, об'єктивно існують інноваційні ризики, управління якими належить до числа актуальних дослідницьких і практичних завдань сучасного менеджменту.

Типологія інновацій. Можна запропонувати п'ять основних типів інновацій: селекційно-генетичні, виробничо-технологічні, організаційно-управлінські, екологічні, соціокультурні.

Кожен з цих базових типів інновацій має власну структуру і зміст, свої рушійні сили, перешкоди і ризики, що належить дослідити у процесі розроблення концепції.

У сучасній агропродовольчій сфері України відбуваються структурні зміни, які впливають на механізми взаємозв'язку між основним виробництвом та інфраструктурними галузями. Внаслідок цього інфраструктура вимагає системного підходу до її розвитку на основі інноваційних підходів. Загальновідомо, що в умовах глобалізації визначальний вплив на формування інфраструктури мають інноваційні складові. Крім цього, розвинене інноваційне середовище може бути переважаючим чинником глобальної конкуренції. Українські вчені вважають, що відсутність ринкової та інноваційної інфраструктури, нерозвиненість інституціонального середовища, заблокована лібералізмом позиція держави призводять до деградації економіки, перешкоджають її послідовній, поетапній інтеграції у глобальний економічний простір [8].

Державні і регіональні програми, які належить розробити на основі концепції. Доцільно виділити три рівня програмної реалізації концепції: 1) державна програма фундаментальних та прикладних досліджень для створення системи наукомістких факторів виробництва АПК; 2) державні програми з основними напрямками інновацій, що використовуватимуть найбільш цінні результати фундаментальних і прикладних досліджень; 3) регіональні та галузеві програми, що дозволяють повно відобразити особливості кожного об'єкта інноваційного впливу.

Також під час підготовки концепції слід розробити організаційно-економічний механізм розвитку сільських територій, що включає: обґрунтування та узгодження цілей і напрямів функціонування об'єктів економіки та соціальної сфери; основні принципи (розвиток сільської території як єдиної просторової одиниці; мобілізація ресурсного потенціалу сільських спільнот; інтерактивне планування комплексного розвитку сільської місцевості з урахуванням економічних, соціальних та екологічних особливостей; орієнтація на підвищення якості життя нинішнього і майбутнього поколінь громадян; всебічний облік, моніторинг і аналіз розвитку сільських територій); як суб'єкти – органи управління, включаючи сільські адміністрації з уточненням їх повноважень; ресурсне та фінансове забезпечення програм розвитку. Науковому співтовариству належить теоретична і методологічна розробка організаційно-економічного механізму розвитку сільських територій різних типів.

Істотним методологічним принципом розроблення концепції є диференціація інноваційної стратегії для різних економічних укладів аграрного сектору. Пріоритетне значення необхідно надати інноваційному оновленню великих і середніх сільськогоспо-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

дарських організацій. Разом з тим особливої уваги потребують селянські (фермерські) господарства та особисті підсобні господарства населення. Відповідно до програми розвитку АПК України на період до 2020 року стимулювання розвитку малих агрогосподарств є одним з ключових напрямів розвитку, який включає в себе:

1. Визначення єдиної організаційно-правової форми господарювання малих селянських господарств.
2. Стимулювання розвитку сільськогосподарських кооперативів.
3. Вирішення питання отримання допомоги по безробіттю.
4. Створення фермерського ринку.
5. Спрощення процедури отримання статусу оптового ринку [9].

Висновки і пропозиції. Отже, на нашу думку, у концепції необхідно відобразити різноманітність природно-кліматичних умов українського сільського господарства, які вимагають адаптації інноваційних розробок та програм до реальних умов виробництва.

У подальшому розроблення самої концепції, а також дослідження довгострокових прогнозів і конкретних програм інноваційного розвитку АПК слід організувати за мережевим принципом із залученням дослідних інститутів, проектних організацій, законодавчих і виконавчих органів управління АПК.

Список використаних джерел

1. *Концепція розвитку сільських територій* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/apk?nid=14008>.
2. *Черевик Н. В.* Проблеми та перспективи розвитку АПК / Н. В. Черевик, М. В. Вітченко, А. О. Титаренко // Вісник ЖДТУ (серія: Економічні науки). – 2008. – № 4 (46). – С. 235–245.
3. *Покатаєва О. В.* Державне регулювання цін на соціально-орієнтовані товари та послуги / О. В. Покатаєва, О. І. Трохимець // Вісник економічної науки України. – 2014. – № 1. – С. 98–101.
4. *Прокопець Л. В.* Державна підтримка як фактор підвищення конкурентоспроможності сільського господарства / Л. В. Прокопець // Актуальні питання підвищення конкурентоспроможності держави, бізнесу та освіти в сучасних економічних умовах : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 лют. 2013 р. : у 3 т. – Дніпропетровськ : Біла К. О., 2013. – Т. 1 : Теоретичні та практичні питання. – С. 106–107.
5. *Формування конкурентоспроможності виробництва зернових культур в Україні* : [монографія] / Л. І. Антошкіна, Н. В. Рунчева, М. М. Ігнатенко, В. К. Антошкін, А. С. Рунчева. – К. : Дельта, 2012. – 205 с.
6. *Шубравська О. В.* Інноваційні трансформації агропродовольчого сектора економіки: світові тенденції та вітчизняні реалії / О. В. Шубравська // Економіка і прогнозування. – 2010. – № 3. – С. 90–102.
7. *Жук В. М.* Стан та розвиток спеціальних режимів оподаткування аграрного бізнесу / В. М. Жук // Фінанси України. – 2011. – № 7. – С. 33–42.
8. *Международные стратегии экономического развития* : учеб. пособие / под ред. Ю. В. Макогона. – К. : Знання, 2007. – 461 с.
9. *Програми розвитку АПК України на період до 2020 року* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uagra.com.ua/wp-content/uploads/2014/02/APK-STRATEGY_02. 2014.p.